

شریعت یوئیی کوزه چیلرد اهل شرکدن انتقام آلیجیلرد و
غریبیری سوچی لرلد و غریبدن شره اسلام دین آلیجیلرد و
حکک یولدن طهره اولان باغیری قیرجیلرد و آل عثمان بر
صاب قوم د اوغز تانیدن و سام اسلاندن اعتقادلی محکم د
امدی لاندن د آل عثمان ایماندن تا انتقام د کنی صلی
و اندکلی غزالی ذکر ادموز تا قیامت دکن آکلهوز واته
اعلم

ح

[illegible]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد
وآله الطيبين الطاهرين اجمعين.

عزیزم دلدارکم بچه اولورکم کشتلدر کشتنیدن
 ودرختلرکیم قیبه وکی حبیبه وکی انصا وکی
 کسی سیرتی وکی شانه‌لی وکی دایه حباب کسای
 کی کسی کسایدرن وکی فیملرین وکی افراسیاب
 کی وکی ستم دالده عالمده کیم ستم‌سوز دلمعده
 عزیزلری کشتلدر بر یکه وکی زبانه اولان زبانه
 صغرایی یالو ویا ایشلردنه عزیزم اکی لارلده
 کیم کو زبانه اولان پادشاهلرک صغرایی درج ایتک اول
 ودر زل ایل اکی ارشدی دایه عزیزم یقه وکی طیر و
 ضیف ضیف اوجن کیم زلارک ایتک ایشلردن وکی
 بر قصه اولر کسایلر وکی زبانه اولان ایشل
 اولر دشمنی کولر وکی صغیرلر یکه زبانه اول
 یکه زلارغیلر وکی غالبلری یقه ایشل اکی اولر یورملردن
 غزایان کیم ایدوب جانی فتح خرچ ایدوب وکی
 کسایدرلرین کیم غیلارلر دایه مرفه اولر

Oruç Bey
tarihinin
Hannover
baskısının
ilk iki sayfası

ORUÇ REİS

(ö. 924/1518)

Cezayir'de

**Osmanlı hâkimiyetini kuran
ünlü Türk denizcisi.**

Midillili sipahi Yâkub Ağa'nın dört oğlundan ikincisi olup Barbaros Hayreddin Paşa'nın ağabeyidir. Baba Oruç, Oruç Gazî ve kırmızı sakallı olduğu için Barbaros olarak da tanınır. Hayatı hakkındaki bilgiler Barbaros Hayreddin Paşa'nın kendisi için Murâdî'ye yazdırdığı *Gazavât-ı Hayreddin Paşa* adlı esere dayanır. Kimliği ve Kuzey Afrika'ya geliş tarihiyle ilgili Batı kaynaklarının verdiği bilgiler hatalıdır (Soucek, III [1971], s. 238-250). Aslen Vardar Yenicesi'ndendir (Kâtib Çelebi'ye göre Eceovalı, *Tuhfetü'l-kibâr*, s. 39).

Genç yaşta reisliğe özenerek bir tekne ile deniz ticaretine başladı. En küçük kardeşi İlyas ile birlikte Trablusşam'a yaptığı bir sefer esnasında Rodos şövalyeleriyle girdiği bir savaşta kendisi esir, kardeşi ise şehid oldu. Diğer kardeşi Hızır'ın (Barbaros Hayreddin Paşa) onu fidye karşılığında kurtarma teşebbüsleri sonuçsuz kaldı; zindanda ağır şartlar altında iken күreк çekmek üzere gemiye gönderildi. O sırada Teke-ili / Antalya sancak beyi olan Şehzade Korkut'un her yıl fidye ödeyerek Rodos şövalyelerinden kurtardığı 100 esiri taşıyan gemide bulunuyordu. Geminin Antalya yakınlarında karaya yanaştığı sırada bir fırsatını bulup kaçtı. Antalya'da Ali kaptanın gemisinde ikinci reis olarak göreve başladı ve ticaret amacıyla İskenderiye'ye gitti. Şöhreti ve gemicilikteki mahareti her tarafa yayılınca Sultan Kan-su Gavri tarafından Memlүk Devleti hizmetine alındı. Hindistan'a gönderilecek kırk kalyonluk bir donanmanın inşası için İskenderun'da hazırlatılan keresteyi almak üzere on altı gemilik küçük bir filo ile denize açıldığında bir Rodos donanmasının hücumuna uğradı ve filosu dağıldı. Ardından Antalya'ya dönüp Şehzade Korkut'un da yardımıyla on sekiz oturaklı bir kalyata inşa ettirdi. Rodos civarında korsanlık yaparak şövalyelere pek çok zarar verdi ve ganimet aldı. Ancak Rodos şövalyelerinin sıkı takibi sonunda bir limanda bastırıldığı sırada gemisine el konulması üzerine Antalya'ya dönmek zorunda kaldı (917/1511). Bu esnada Saruhan sancak beyi olarak Manisa'da bulunan Şehzade Korkut ile yeniden temas sağladı. Onun desteğiyle biri yirmi dört, diğeri yirmi iki oturaklı iki kalyata yaptırdı; levent, mühimmat, erzak ih-

dendir. *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, ilk Osmanlı standart tarihleri kabul edilen Âşıkpaşazâde ve Neşrî tarihlerini tamamlar niteliktedir.

İngiltere'de Oxford'da Bodleian Library'de, Cambridge Üniversitesi Kütüphanesi'nde, Paris Bibliothèque Nationale'de, Manisa Murâdiye İl Halk Kütüphanesi'nde, Edirne'de Ahmed Bâdi Efendi Kütüphanesi'nde, Münih Bayyera Devlet Kütüphanesi'nde ve Zagreb'deki Yugoslavya (bugünkü Hırvatistan) İlimler Akademisi Kütüphanesi'nde yazmaları bulunan eserin İngiltere'deki nüshaları Franz Babinger tarafından *Die frühosmanischen Jahrbücher des Urudsch (Quellen des Islamischen schrifttums)* adıyla bir giriş ve iki ayrı metin halinde eski harflerle yayımlanmıştır (Hannover 1925), ayrıca esere nâşir tarafından ertesi yıl bir düzeltme cetveli ilâve edilmiştir. Oxford nüshası 872 (1468), müellif adı bulunmayan Cambridge nüshası 899 (1494) yılı olaylarıyla biter. Paris Bibliothèque Nationale'deki yazmanın ortasından otuz beş varaklık kısım R. P. Romain'in nezareti altında Sieur Rocques tarafından 1733'te Fransızca'ya çevrilmiş olup el yazması halinde aynı kütüphanede bulunmaktadır. Paris nüshası 847'de (1443) II. Murad'ın tahttan feragatine kadar gelmektedir. Nihal Atsız, Oxford nüshasını esas alarak ve onun bıraktığı yerden Cambridge nüshasından yararlanarak eseri sadeleştirip yayımlamış, sonuna da Manisa yazmasının bir fotokopisini koymuştur (İstanbul 1973). Manisa nüshasının İngiltere nüshalarına göre daha ayrıntılı olduğu görülmektedir. Girişi İngiltere'deki yazmalara benzeyen bu nüsha muhteva olarak 899 (1494) yılına kadar gelmektedir. Richard Franz Kreutel, *Tevârih-i Âl-i Os-*

mân'ın II. Bayezid dönemine ait 908 (1503) yılına kadar gelen kısmını altı yazmanın bir nevi edisyon kritiği şeklinde *Haniwaldanus Anonimi* ile birlikte Almanca'ya tercüme etmiş ve "Osmanische Geschichtsschreiber" serisinin IX. cildi olarak yayımlamıştır (*Der fromme Sultan Bayezid: Die Geschichte seiner Herrschaft [1481-1512]. Nach den altosmanischen Chroniken des Oruç und des Anonymus Hanivaldanus*, Graz-Wien-Köln 1978). Atsız'a göre İstanbul kütüphanelerindeki anonim tarihlerden bazılarının Oruç Bey'e ait olması kuvvetle muhtemeldir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tayyarzâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1293, III, 324; *Osmanlı Müellifleri*, III, 180; Sadettin Buluç, *Untersuchungen über die Altosmanische Anonyme Chronik der Bibliothque Nationale zu Paris*, Breslau 1938, tür.yer.; Babinger (Üçök), s. 25-27; Halil İnalıcık, "Osmanlı Tarihçiliğini Doğuştan" (trc. Fahri Unan), *Söğüt'ten İstanbul'a* (der. Oktay Özl - Mehmet Öze), Ankara 2000, s. 94-105; Necib Âsım, "Osmanlı Târihnüvisleri ve Müverrihleri", *TOEM*, I/1 (1326/1910), s. 42; Ahmed Refik, "Tevârîh-i Âl-i Osmân", *ITEM*, XIV/91 (1926), s. 69-78; V. L. Ménage, "On the Recensions of Urui's History of the Ottomans", *BSOAS*, XXX (1967), s. 314-322; a.mlf., "Another Text of Uruc's Ottoman Chronicle", *Isl*, XLVII (1971), s. 273-277; a.mlf., "Osmanlı Tarihçiliğinin Başlangıcı" (trc. Salih Özbaran), *TED*, sy. 9 (1978), s. 232-233; I. Beldiceanu-Steinhilber, "Un legs du chroniqueur Urui", *BSOAS*, XXXIII (1970), s. 359-363; Ekrem Üçyüç, "Oruç Beğ Tarihi Hakkında", *Hayat Tarih Mecmuası*, IX/7, İstanbul 1973, s. 74-76; Necdet Öztürk, "İl. Bayezid Devri Kronolojisi - Oruç Bey Tarihi'ne Göre", *Bir: Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, sy. 4, İstanbul 1995, s. 155; a.mlf., Oruç Bey Tarihi ile Türkçe Anonim Kronikler Arasındaki İlişkiye Dair", a.e., sy. 5 (1996), s. 117-125; Erhan Afyoncu, "Osmanlı Siyasî Tarihinin Ana Kaynakları: Kronikler", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, I/2, İstanbul 2003, s. 107-108; Faik Reşit Unat, "Oruç b. Âdil", *İA*, IX, 418-419; Christine Woodhead, "Urudj", *EI²* (İng.), X, 908.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

tiyaçları da karşılandı; diğer eksikleri ise Foça'da tamamlandı. Bu yardımlarına karşılık teşekkür için Manisa'ya gitti ve Korkut'tan korsanlık için izin aldı, şehzadenin yakın adamı Piyâle Bey'in tavsiyesiyle de İtalya sahillerine doğru denize açıldı.

Oruç Reis, Pulya sahillerinde iki Venedik gemisini içindeki 24.000 altın, mal ve erzakla birlikte ele geçirdi. Daha sonra Eğriboz yakınlarında üç Venedik gemisiyle savaşarak 285 esir ve pek çok ganimet alıp Midilli'ye kardeşlerini ziyarete gitti. Elde ettiği ganimetleri memleketindeki akrabalarına ve yoksullara dağıttı. Tekrar Şehzade Korkut'u ziyaret etmek istediye de I. Selim'in padişah olduğunu ve Korkut'un takibata uğradığını öğrendi. Bunun üzerine kış mevsimini geçirmek için İskenderiye'ye gitti (918/1512), Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye sığındı ve ondan iltifat gördü. O kışı sefer hazırlıkları ile geçiren Oruç Reis beraberindeki Yahyâ Reis ile birlikte ilkbaharda denize açıldı. Kıbrıs yakınlarında beş Venedik ticaret gemisini zaptederek Cerbe adasına yöneldi ve gemileri tüccarlara satıp Mısır sultanına kıymetli hediyeler gönderdi. Cerbe'yi kendisine merkez yaptı, akın faaliyetlerini buradan yürüttü. Bu sırada kardeşi Hızır Reis de (Barbaros Hayreddin) ona katıldı. Anadolu'daki taht kargaşası yüzünden iki kardeş Tunus'a gitti. Tunus Sultanı V. Muhammed ile görüşerek ondan kendilerine bir yer göstermesini istediler ve elde edecekleri ganimetin beşte birini vermeyi teklif ettiler. V. Muhammed onları Halkulvâdî Kalesi'ne yerleştirdi (919/1513).

Oruç Reis, Hızır ve Yahyâ reisler 920 (1514) ilkbaharında denize açıldı. Önce Sardinya adası açıklarında bir korsan gemisini ve ardından buğday yüklü bir Ceneviz korsan gemisini ele geçirerek içindeki 150 kişiyi esir aldılar. Daha sonra kumaş yüklü büyük bir kalyonu zaptedip Tunus'a götürdüler. Oruç Reis, ikinci seferinde Deli Mehmed Reis ile birlikte dört gemilik bir filo ile İspanya taraflarına yelken açtı. Burada asker yüklü bir kalyonla giriştiği zorlu çatışmada yaralanmasına rağmen galip geldi. Artık Oruç Reis ve kardeşinin ünü Batı Akdeniz ülkelerinde yayılmıştı. Daha sonra Cezayir'e yakın Bicăye Kalesi civarında savaşa tutuştuğu on korsan gemisinden dördünü Hızır Reis'in yardımıyla ele geçiren Oruç Reis bu savaşta bir top ateşiyle ağır şekilde yaralandı ve bir kolu kesildi. Ertesi yıl bahar mevsiminde iki kardeş, sekiz gemiyle İspanya'daki Endülüs müslümanlarına yardım etmek üzere yeniden harekete geçti. Bu sırada

Flandra beyinin yedi gemilik ticaret konvoyundan Hint kumaşı taşıyan birini ele geçirip Tunus'a gönderdiler. Minorka adasında demirleyerek pek çok esir ve ganimet aldıkları gibi Cenova'da dört gemi ele geçirdiler. İspanya sahillerine geldiklerinde Endülüs müslümanlarına yardımcı olmaya çalıştılar.

Bir ara Midilli'ye giden Oruç Reis burada kalıp yerleşmeyi düşündüyse de daha sonra Hızır Reis'ten ayrılmamaya karar verdi. Tunus'a geldiklerinde çeşitli hediyeler sundukları Tunus sultanı ve bölge halkı onları büyük bir memnuniyetle karşıladı. Diğer taraftan Muhyiddin Reis kumandasında altı gemilik bir filoyu çeşitli hediyelerle İstanbul'a gönderdi. Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim, bizzat huzuruna kabul ettiği Muhyiddin Reis'e Oruç Reis ve kardeşine verilmek üzere iki elmas kabızalı kılıç, iki sorguç, iki hil'at ve iki firkate hediye etti. Tunus'tan on iki gemiyle denize açılan Oruç Reis ve kardeşi Bicăye Kalesi üzerine giderken yolda rastladıkları bazı gemileri ele geçirdiler ve içindeki Endülüs müslümanlarını kurtararak Deli Mehmed Reis'le Tunus'a gönderdiler. Ardından yolları üzerindeki Cical Kalesi'ni zaptettiler ve içine elli cenkçi yerleştirdiler; limana da üç gemi bıraktılar.

Oruç Reis ve kardeşinin bütün Akdeniz'e korku salan faaliyetleri Tunus sultanını da endişelendirmeye başlamıştı. Oruç Reis, Benî Hafs hânedanı ile uğraşmak yerine İspanyol ve Cenevizliler tarafından istilâ edilen Cezayir bölgesini kendisine hedef seçti. On bir gemiyle geldiği Bicăye'nin dış kalesini karaya top ve asker çıkartarak dört gün içinde ele geçirdi. Civarda bulunan Arap aşiretlerinin yardımı ile iç kale üzerinde yapılan savaşlar ise sonuçsuz kaldı. Büyük bir İspanyol donanmasının gelmekte olduğu haberi duyulunca Oruç Reis nehirde bıraktığı, sular çekildiği için yüzdürme imkânı olmayan gemilerini yaktı ve aldığı esirlerle birlikte karadan Cical'e gitti. Burada kaldığı süre zarfında yerli emirlerin hâkimiyet mücadelesine karıştı. Cezayir halkı kendilerine baskı yapan İspanyollar'a karşı onlardan yardım istedi. İki kardeş, Kuzey Afrika'daki hristiyan üstünlüğünü ortadan kaldırmak amacıyla en seçkin askerlerden oluşan bir birlikle karadan Cezayir'e yürüdü. Denizden de on sekiz çektiri ve üç barça ile diğer yardımcı kuvvetler ve mühimmat sevk edildi. Cezayir'e vardıklarında limana hâkim bir noktada olan ve İspanyollar'ın elinde bulunan Penon adasındaki kalenin yerli halk tarafından kuşatması sürüyordu. Bu arada İs-

panya Kralı Ferdinand öldüğü için İspanyollar arasında karışıklık çıkmıştı. Oruç Reis, Cical'de bulunan kardeşi Hızır Reis'e mektup göndererek yardım istedi. Kardeşlerini bulmak için Midilli'den Tunus'a gelen İshak Bey de beraberindeki birkaç gemiyle Cezayir'e ulaştı. Oruç Reis bir taraftan Penon adasındaki İspanyol kalesini topa tutarken diğer taraftan Cezayir kalesini tamir ettirdi. Bu sırada İspanyollar'la iş birliğine teşebbüs eden Cezayir hâkimi Selim Tumi'yi öldürttü. Bu gelişmeler İspanya'yı harekete geçirdi ve Don Diego kumandasında 140 parça gemiden oluşan bir donanma 15.000 kişilik kuvvetle Cezayir'e gönderildi (922/1516). İspanyol kuvvetleri karaya asker çıkarak Cezayir kalesini kuşattı ve toplarla dövmeye başladı. Ancak Oruç Reis'in kaleyi şiddetle savunması karşısında bazı Arap kabilelerinin destek vermesine rağmen 1500 ölü ve birçok esir bırakarak geri çekildiler. Ardından İspanyollar'la iş birliği yapan yerli kabileler cezalandırıldı ve Hızır Reis'in katılımıyla Cezayir yakınlarındaki Tenes fet-hedildi.

İki kardeş daha sonra bölgede idare ve güvenliği sağlamak üzere iş bölümü yaptı. Ülkenin daha güvenli olan doğu tarafları Hızır Reis'e, merkezi Cezayir olan batı bölgeleri Oruç Reis'e bırakıldı. Askeri kuvvetlere çeki düzen verildi. Nüfus ve arazi sayımı yapılarak asker sayısı ve gelirlerin miktarı tesbit edildi. Oruç Reis'in Cezayir'de güçlenmesi İspanyollar kadar civardaki Tunus beylerini de rahatsız ediyordu. Tilimsân hâkimi Ebû Hammû, Oruç Reis'i Afrika'dan uzaklaştırmak için İspanyollar'la iş birliği yaptı. Halkın yardım talebi üzerine Oruç Reis ağabeyi İshak ile birlikte harekete geçti, Tilimsân hâkimini yenerek şehre girdi. Tilimsân hâkimi kaçıp İspanya yönetimindeki Vehrân'a sığındı. Oruç Reis, bir taraftan Fas sultanı ile anlaşma yapmaya çalışırken diğer taraftan bölgedeki kabileleri itaat altına almaya gayret etti. Ancak Tilimsân halkı Oruç Reis'in kendi adına hareket etmesinden rahatsızlık duymaya başlamıştı. Muharrem 924'te (Ocak 1518) İspanyol ve Berberî Abdülvâdî kuvvetleri Oruç Reis'in sığındığı Kal'atü'l-kılâ'a saldırdı. Çatışmalarda kale düştü ve İshak Bey savaşta hayatını kaybetti. Ardından Tilimsân kuşatılınca Oruç Reis şehri altı ay savundu. Sonunda cep-hane ve yiyecek kalmadığından beraberrindeki otuz kırk arkadaşı ile birlikte kaleden çıkmaya teşebbüs ettiyse de fazla uzaklaşamadı. Tilimsân'a 100 km. mesafede Araplar'dan yardım alan kırk beş ki-

şilik bir İspanyol müfrezesi tarafından bir ağılda yanındaki adamlarıyla birlikte sıkıştırıldı. Çarpışma sırasında yaralanan Oruç Reis daha sonra öldürüldü (924/1518 yazı). Akdeniz'de efsanevi bir şöhrat kazanan Oruç Reis, Cezayir'de Türk hâkimiyetinin temellerini atmış, Kuzey Afrika'da hristiyan istilâsına karşı koyarak İslâm'ın bölgede tutunmasını sağlamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Gazavat-ı Hayrettin Paşa: Barbaros'un Hayatı ve Savaşları, Ankara 1995, s. 4-59; Kâtib Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî esfârî'l-bihâr* (haz. Orhan Şaik Gökyay), İstanbul 1973, s. 39-47; Aziz Samih İltis, *Şimali Afrikada Türkler*, İstanbul 1936, I, 65-81; E. Bradford, *Barbaros Hayrettin* (trc. Zehra Ağralı), İstanbul 1970, s. 17-91; Jamil M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 148-150; A. Graulle, "La mort et le tombeau de Baba 'Aroudj (Barberousse)", *RMM*, VII/24 (1913), s. 246-259; S. Soucek, "The Rise of the Barbarossas in North Africa", *Ar.Ott.*, III (1971), s. 238-250; M. Tayyib Gökbilgin, "Oruç Reis", *İA*, IX, 419-425.

İDRİS BOSTAN

ORYANTALİZM

Din, dil, bilim, düşünce, sanat,
tarih gibi alanlarda
Doğu dünyasını inceleyen
ve Doğu hakkında
değer yargıları üreten
Batı kaynaklı kurumsal faaliyet.

Oryantalizm (Fr. orientalisme), bir düşünce biçimi ve uzmanlık alanı olması itibarıyla ilk olarak Avrupa ve Asya arasında değişken tarihsel ve kültürel ilişkiyi, ikinci olarak XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren çeşitli Doğu kültürlerinin ve geleneklerinin incelenmesinde uzmanlaşmayı ifade eden Batı'daki bilimsel disiplini, üçüncü olarak da dünyanın Doğu olarak isimlendirilen bölgesi hakkındaki ideolojik varsayımları, imgeleri ve hayali resimleri içerir. **Oryantalist** (Fr. orientaliste) kelimesi tarih içerisinde farklı anlamlara sahip olmuştur. 1683'te oryantalist terimiyle Doğu veya Yunan kilisesinin bir üyesi kastedilmekteydi. 1691'de Anthony Wood, Samuel Clark'ı "bazı Doğu dillerini bilen kimse" anlamında **oriental** olarak tanıtmaktaydı (Arberry, s. 8). Terim, sömürgecilik dönemi Hindistan'ında Hint eğitiminin temelini İngilizce olması gerektiğini savunan İngiliz taraftarları karşısında Hint kültürünü önerenleri adlandırmak için kullanılmıştır. "Doğu araştırmalarında uzmanlaşmış kişi" mânâsında oryantalist kelimesi İngilizce'de ilk defa 1779'da Edward Pockocke üzerine kaleme alınmış bir makale-

de, Fransızca'da 1799'da *Magasine encyclopédique*'te (Endress, s. 11) görülür. 1824'te *Journal asiatique*'te Louis Langlès için yayımlanan ölüm ilânında oryantalist kelimesine yer verilmiştir (Lowe, s. 3). Oryantalizm "Doğu incelemesi" anlamıyla 1838'de *Dictionnaire de l'Académie française*'e girmiştir. Türkçe'de **şarkiyat**, daha sonra **doğu bilimi**, Arapça'da **istişrâk** kelimeleriyle karşılanmış, oryantalist için **müsteşrik** kelimesi kullanılmıştır.

Doğu toplumlarının dilleri, kültürleri, tarihleri ve coğrafyaları hakkında bilgi sahibi akademisyenleri adlandırmak için kullanılan oryantalist kelimesi aynı zamanda Doğu dünyasının resmini yapan Batılı resamları da ifade eder. Oryantalizmi masmus bir akademik merak ürünü olarak değerlendiren bu tanımların dışında söz konusu disiplini hristiyan misyonerliği (Paret, s. 5; Rodinson, s. 46; M. Hamdi Zakzûk, s. 8) ve sömürgecilikle iş birliği içerisinde (Edward Said) değerlendiren görüşler de bulunmaktadır. Oryantalizmin en kapsamlı tanımı Edward Said'e aittir: "Antropolog, sosyolog, tarihçi yahut dilbilimci olsun özel yahut genel bir açıdan Şark'ı öğrenen, yazıya döken yahut araştıran kimse şarkiyatçıdır ve yaptığı şey şarkiyattır. (...) Oryantalizmin daha geniş bir mânâsı vardır: Oryantalizm Doğu ile Batı arasında ontolojik ve epistemolojik ayırma dayalı bir düşünüş biçimidir. (...) Şimdi oryantalistin üçüncü anlamına geliyorum: XVIII. yüzyıl sonlarını kabaca belirlenmiş bir başlangıç noktası kabul edersek oryantalist Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkındaki hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onaydan geçirir, Şark'ı tasvir eder, tedris eder, iskân eder, yönetir; kısacası Doğu'ya hâkim olmak, onu yeniden kurmak ve onun âmiri olmak için Batı'nın bulduğu bir yoldur" (*Oryantalizm*, s. 15-16).

Oryantalizmin akademik bir disiplin olarak kurumsallaşması XIX. yüzyılda gerçekleşmişse de Batı'nın Doğu'ya olan ilgisinin tarihi ve Doğu hakkındaki muhayyilesinin oluşum süreci Doğu ile Batı'nın varlığı kadar eskidir. Dolayısıyla Batı'nın Doğu'ya ilişkin topyekûn muhayyilesini belirleyen özellikler Doğu ile Batı arasındaki ayırmada yatar. Asya ile Avrupa veya Doğu ile Batı arasındaki sınırın nerede başlayıp nerede bittiğinin cevabı açık değildir. Bu sınırlar tarih boyunca çok değişkenlik göstermiştir. Yunan mitolojisindeki Europa efsanesi de bu iki dünya arasındaki ilişkilerin karmaşıklığını ve değişkenliğini vurgular. Herodotos, bu kıtaların isimlendir-

mesinin kaynağını anlayamadığından Avrupa'nın sınırlarına ilişkin belirsizliklerden bahseder ve bu ayırımları kimin yaptığını, bu adları kimin verdiğini bir türlü öğrenemediğini söyler (*Herodot Tarihi*, s. 215).

Asya, Asur dilinde "Doğu ülkesi" demektir (Sezer, s. 11). Asya ve Avrupa kelimeleri Bâbil şehrinin iki kısmını ifade eden "asu" (doğu) ve "ereb" (batı) sözlerinden türetilmiş (Selen, VII/27 [1943], s. 543), sonraları Ege denizinin iki tarafını birbirinden ayırmak için kullanılmış, Büyük İskender bu sınırı Hindistan'a kadar uzatmıştır. Roma İmparatorluğu zamanında Roma şehri meskün dünyanın merkezi sayılmış, doğu tarafı için "oriens", batı tarafı için "occiden" tabiri kullanılmıştır. Bu devirde Batı'ya kıyasla Doğu "medenî ülke" idi (Barthold, s. 3). VII. yüzyılın ortalarından itibaren Doğu'nun büyük kısmının müslümanların eline geçmesiyle birlikte kavramın muhtevası da genişledi. Haçlı seferleri esnasında Doğu'dan maksat İslâm dünyasıydı. Osmanlı'nın yükselişiyle birlikte Doğu ve İslâm denince akla Osmanlılar geliyordu.

İslâm fetihleri hakkında hristiyan ileri gelenlerinin ilk tepkilerinin ne olduğu tam olarak bilinmemekle birlikte VII. yüzyılda yazılan bazı eserlerdeki tepkiler fazla olumsuz değildir. Fakat Haçlı seferleriyle birlikte Batı Hristiyanlığı Batılı zihinlerde İslâm ve müslümanlar hakkındaki temel imgeleleri oluşturmaya başladı. Haçlı seferlerinin beslediği geniş kamuoyu düşman hakkında doyurucu bir imaj istiyordu. Geniş yığın başka bir ihtiyacı da şu idi: Teklif edilen imaj ona bir taraftan İslâmiyet'in ne kadar kötü olduğunu kaba saba tabirlerle anlatacak, bir yandan da hârikulâdeye karşı beslediği hayranlığı karşılayacaktı (Rodinson, s. 21). Batı Hristiyanlığının İslâm'ı karalama kampanyasının temel doğrultusunu oluşturan imgeler, İslâm'ın ortaya çıkışıyla birlikte Doğu Hristiyanlığının önde gelenlerince yazılan reddiyelerden önemli ölçüde yararlanılarak geliştirildi. Bu eserlerin en önemlisi Yuhannâ ed-Dımaşkı'nın (ö. 750) yazdığı reddiyedir.

Avrupa'da müslümanlarla ilk defa karşılaşan ve müslümanların egemenliği altında onlarla birlikte yüzlerce yıl yaşamış, bu sayede müslümanların inanç temellerini ve idarî sistemlerini yakından gözlemiş bulunan İspanyollar ve Sicilyalılar'ın üretimleri de bu çabada başvurulan kaynaklardandı. Diğer önemli bir kaynak olan *Chanson de Roland* güçlü ve zengin, fakat aynı zamanda karalayıcı bir İslâm dün-